

РОЗВИТОК ТУРИЗМУ В МЕЖАХ ТРАНСКОРДОННОГО БІОСФЕРНОГО РЕЗЕРВАТУ «РОЗТОЧЧЯ»

Наталія Євгенівна ПАНЬКІВ

кандидат біологічних наук, доцент, доцент кафедри туризму
Національний університет «Львівська політехніка»
<https://orcid.org/0000-0002-9057-9612>
e-mail: pankiv.natalia@gmail.com

У роботі досліджено природоохоронні території транскордонного біосферного резервату (ТБР) «Розточчя» українсько-польського прикордоння, з метою їхнього використання для розвитку туризму. Зокрема, визначено можливості та розглянуто особливості ведення туристичної діяльності на природоохоронних територіях та встановлено значення туризму в структурі функціонування транскордонного біосферного резервату «Розточчя». Охарактеризовано наявний туристичний потенціал ТБР та проаналізовано об'єкти рекреаційної зони парків, з метою використання їх у туризмі. Досліджено міжнародний досвід популяризації туризму на природоохоронних територіях та можливості його імплементації в Україні та окреслено перспективи розвитку рекреаційної діяльності в межах ТБР «Розточчя».

Встановлено, що розвиток туристично-рекреаційної галузі є пріоритетним на території ТБР «Розточчя». В буферних зонах резервату підтримується туристично-рекреаційна діяльність, спрямована як на зменшення туристичного навантаження на заповідну зону, так і на збільшення туристично-рекреаційної привабливості транзитної зони. Використання з цією метою ТБР «Розточчя», сприятиме розвитку в регіоні різних видів туризму, зокрема: екологічного, зеленого, агротуризму, пішохідного та велотуризму, а також культурно-пізнавального та ін. Перспективними у цьому аспекті є села Лелехівка, Верещиця, Ставки, Верхутка, Середній Горб, Лозина, Страдч, а також смт Івано-Франкове – Романівка та ін. Правильно спланована, функціонально регламентована і достатньо розрекламована мережа туристських маршрутів та екологічних стежок в охоронній зоні підніме туристичний рейтинг згаданих населених пунктів. Безперечною цінністю Розточчя є пішохідні, велосипедні туристичні маршрути та для прогулянок верхи на конях, у будь-яку пору. Загалом, це сотні кілометрів туристичних шляхів на українсько-польському прикордонні: десятки пізнавальних стежок, туристичних стежок та велосипедних маршрутів. Тому, Резерват має також вагоме значення для розвитку міжнародного туризму. Взаємне відвідування біосферного резервату сприятиме культурному зближенню та духовному взаємозбагаченню населення двох держав. У цьому і полягає важливе культурне та екогуманне значення транскордонного біосферного резервату «Розточчя».

Встановлено, що розвитку туризму в межах ТБР «Розточчя» сприяє низка міжнародних проєктів, зокрема, в рамках Програми транскордонного співробітництва Європейського інструменту сусідства «Польща-Білорусь-Україна 2014-2020» департаментом екології та природних ресурсів спільно з польськими та українськими партнерами реалізовувався проєкт: «RoweLove Розточчя – разом незважаючи на кордони». Регулярно організовуються велопробіги «Центральним велосипедним маршрутом від Красніка до Львова», які об'єднують сотні українських та польських велосипедистів. Отже, в межах транскордонного біосферного резервату «Розточчя» активно розвивається туризм, хоча, основним завданням біосферного резервату є збереження біологічного різноманіття, біологічних ресурсів і їх стале використання, центральним елементом у розвитку та діяльності туризму у ТБР є наявність та розробка туристичних маршрутів, прокладання та маркування велосипедних трас та екологічних стежок, що також сприятиме формуванню значних соціально-економічних та екологічних переваг на Розточчі, загалом.

Ключові слова: Розточчя, транскордонний біосферний резерват «Розточчя», природоохоронні території, туризм, рекреаційна діяльність, рекреаційний потенціал, регульована рекреація.

DEVELOPMENT OF TOURISM WITHIN THE TRANSBOUNDARY BIOSPHERE RESERVE «ROZTOCHCHIA»

Natalia PANKIV

Lviv Polytechnic National University

The nature protection areas of the Transboundary Biosphere Reserve (TBR) «Roztochchia» on the Ukrainian-Polish border were investigated in the paper, to use them for the development of tourism. In particular, the possibilities and peculiarities of conducting tourist activities in nature conservation areas were determined and the importance of tourism in the structure of the functioning of the cross-border biosphere reserve «Roztochchia» was determined. The existing tourist potential of the TBR was characterized and the objects of the recreational zone of the parks were analyzed to use them in tourism. The international experience of popularizing tourism in nature-protected areas and the possibilities of its implementation in Ukraine were studied, and the prospects for the development of recreational activities within the boundaries of the Roztochchi TBR were outlined.

It has been established that the development of the tourism and recreation industry is a priority in the territory of the Roztochchia TBR. In the buffer zones of the reserve, tourist and recreational activities are supported, aimed both at reducing the tourist load on the protected area and at increasing the tourist and recreational attractiveness of the transit zone. The use of the «Roztochchia» TBR for this purpose will contribute to the development of various types of tourism in the region, in particular: ecological, green, agritourism, hiking and bicycle tourism, as well as cultural and educational, etc. The villages of Lelekhivka,

Vereshchytsia, Stavky, Verkhutka, Seredniy Horb, Lozyna, Stradch, as well as the town of Ivano-Frankivsk - Romanivka, etc., are promising in this aspect. A correctly planned, functionally regulated, and sufficiently advertised network of tourist routes and ecological trails in the protected zone will raise the tourist rating of the mentioned settlements. The indisputable value of Roztochchia is hiking, cycling, and horse riding routes, at any time. In general, there are hundreds of kilometers of tourist routes on the Ukrainian-Polish border: dozens of educational trails, tourist trails, and cycling routes. Therefore, the Reserve is also important for the development of international tourism. A mutual visit to the biosphere reserve will contribute to cultural rapprochement and spiritual enrichment of the populations of the two states. This is the important cultural and eco-human significance of the Roztochchia transboundary biosphere reserve.

It has been established that several international projects contribute to the development of tourism within the «Roztochchia» TBR, in particular, as part of the Cross-Border Cooperation Program of the European Neighborhood Instrument «Poland-Belarus-Ukraine 2014-2020», the Department of Ecology and Natural Resources implemented the following project together with Polish and Ukrainian partners: «RoweLove Roztochchya - together regardless of borders.» Bicycle races along the «Central Bicycle Route from Krasnik to Lviv» are regularly organized, bringing together hundreds of Ukrainian and Polish cyclists. Therefore, tourism is actively developing within the boundaries of the Transboundary Biosphere Reserve «Roztochchia», although the main task of the biosphere reserve is the preservation of biological diversity, biological resources, and their sustainable use, the central element in the development and activity of tourism in the TBR is the availability and development of tourist routes, laying and marking of bicycle routes and ecological trails, which will also contribute to the formation of significant socio-economic and ecological advantages in Roztochchia, in general.

Keywords: Roztochchia, Roztochchia transboundary biosphere reserve, nature conservation areas, tourism, recreational activity, recreational potential, regulated recreation.

Паньків Н. (2023) розвиток туризму в межах транскордонного біосферного резервату «Розточчя». *DEVELOPMENT SERVICE INDUSTRY MANAGEMENT*, (2), 16-29.
[https://doi.org/10.31891/dsim-2023-2\(2\)](https://doi.org/10.31891/dsim-2023-2(2))

Pankiv N. (2023) Development of tourism within the transboundary biosphere reserve «Roztochchia». *DEVELOPMENT SERVICE INDUSTRY MANAGEMENT*, (2), 16-29.
[https://doi.org/10.31891/dsim-2023-2\(2\)](https://doi.org/10.31891/dsim-2023-2(2))

Постановка проблеми у загальному вигляді

та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Розточчя це – природний і культурний прикордонний район, який перебуває в безпосередній близькості до Львова (Україна) та Замостя (Польща), міст, які внесені до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Це порівняно вузьке горбисте пасмо, що простягається від Львова (на південному сході) до Томашова, Щебрешина і Красника (на північному заході, Польща). Розточчя поділяється на три частини: Західне, Центральне (розташовані в межах Польщі) та Східне (Українське Розточчя).

Абсолютні висоти 240-397 м, переважні 320-370 м (деякі до 400 м). Ширина пасма 12-32 км, довжина близько 180 км. В Україні простягається на 60 км від Львова до міста Рава-Руська та українсько-польського кордону. Розточчя підноситься над прилеглими рівнинами (в межах України) - Надсянською низовиною (на південному заході) і Надбужанською котловиною (на північному сході) - на 100-150 м. На території Польщі на півночі воно з'єднується з Холмською і Люблінською височинами. Ще за часів Австро-Угорщини та Польщі цей край використовували задля лікування й оздоровлення. У 1892 році в Янові були організовані стаціонарні літні відпочинкові центри, які розташовувались у селах Верещиця, Лелехівка, Лозино, Ставки [23].

Розточчя – дивовижний край, розташований на Головному Європейському вододілі по сусідству з Поліссям, Карпатами, Поділлям, який увібрав риси цих регіонів. Тут є давні букові ліси, що нагадують праліси Карпат. Озера, стави, болота, характерні для Полісся, діброви та луки, типові для Поділля, а ще унікальні європейські сосново-дубові ліси, які більше ніде в Україні не ростуть. Тут можна помилуватись одним з найбільших озер Львівщини – Янівським Ставом (відомим, як місце відпочинку під час перельотів та зимівлі для багатьох видів птахів) з Королеви гори – місця відпочинку польських королів та багатьох відомих поетів і художників. Маленькі річки, які беруть початок тут – одні з них несуть свої води у бік Чорного моря, інші – у бік Балтійського [12].

Одночасно, Українське Розточчя добре репрезентує риси етнічного пограниччя між поляками і українцями. Багатонаціональна історико-культурна спадщина регіону представлена унікальними архітектурно-урбаністичними комплексними, сакральними об'єктами, замками і палацами, кладовищами та окремими пам'ятками визначних історичних подій. У межах регіону статус культурної спадщини ЮНЕСКО має архітектурний комплекс центральної частини міста Львова, під охороною держави перебувають комплекс історико-архітектурного заповідника у місті Жовкві та близько 2,3 тисячі історико-культурних об'єктів в регіоні [22].

Для розвитку туризму на Розточчі активно залучаються природоохоронні території українсько-польського прикордоння, де функціонує біосферний резерват «Розточчя». Біосферний резерват – це територія суходільних, прибережних, морських екосистем або їх поєднання, яка визнана міжнародною програмою UNESCO's Man and the Biosphere (MAB) Людина і Біосфера. Мета створення резервату: демонстрування збалансованих відносин між людством та біосферою, збереження генетичних ресурсів, різноманіття біологічних видів, екосистем і ландшафтів, сприяння стійкому соціально-економічному розвитку даного

регіону, поширення екологічної освіти і підготовки кадрів, проведення досліджень і моніторингу довкілля та впровадження спільних заходів. Отримання статусу транскордонного біосферного резервату є визнанням на міжнародній арені визначних природних, ландшафтних і культурних цінностей та їх значної ролі у загальній системі охорони середовища.

Основними питаннями, що вирішуються в рамках транскордонного співробітництва, є координація робіт в сфері охорони навколишнього середовища, спільного економічного співробітництва, культурний, інформаційний обміни, а також координація робіт у надзвичайних ситуаціях. При створенні резервату активізується транскордонна співпраця у сфері охорони навколишнього природного середовища, в тому числі й в питаннях реалізації спільних проектів щодо вирішення у прикордонній зоні екологічних проблем, розвитку туризму і культурного спілкування населення [1].

Формулювання цілей статті

Метою роботи є дослідження транскордонного біосферного резервату «Розточчя» українсько-польського прикордоння для використання його територій в організації туризму та вивчення міжнародного досвіду популяризації туризму на природоохоронних територіях і можливості його імплементації в Україні. Завдання дослідження: визначити місце та значення туризму в структурі функціонування транскордонного біосферного резервату (ТБР) «Розточчя»; охарактеризувати наявний туристичний потенціал ТБР; проаналізувати об'єкти рекреаційної зони парків для використання їх у туризмі; вивчити міжнародний досвід популяризації туризму та можливості його імплементації в Україні.

Об'єктом дослідження є транскордонний біосферний резерват «Розточчя». Предметом дослідження є організація туризму на прикордонних природоохоронних територіях.

Матеріал і методи досліджень

Вихідними матеріалами слугувала інформація про об'єкти природно-заповідного фонду України та Польщі, функціонування транскордонних біосферних резерватів та туристичного використання природних комплексів. А також, інформація з офіційних сайтів туристичних організацій та місцевих адміністрацій. Для дослідження використано комплексний та системний підхід, а також порівняльно-описовий метод.

Аналіз досліджень та публікацій

Для розвитку туризму активно залучаються природоохоронні території прикордоння і певні особливості розвитку рекреації та туризму в транскордонних регіонах досліджували Р. Гришко, О. Гулич, Н. Коленда, В. Кифяк, Р. Мазурець, М. Мальська, Ю. Мігушенко. Загалом, різноманітні аспекти функціонування транскордонних біосферних резерватів вивчали такі науковці, як А. Горун, А. Загородній, В. Найда, І. Павлова, Г. Парчук, С. Стойко. Однак, у вітчизняній та зарубіжній літературі питанням розвитку туризму в межах транскордонних біосферних резерватів приділено недостатньо уваги. Аналіз останніх публікацій засвідчує, що проблема поєднання природо-охоронної та рекреаційної функцій ще недостатньо розкрита і має подальші перспективи дослідження, а питання розвитку туристичної інфраструктури та популяризації туризму потребують більшої уваги в умовах реалізації концепції сталого розвитку в Україні [19].

Виклад основного матеріалу

На території Розточчя розташований Транскордонний біосферний резерват «Розточчя», який складається з української частини, куди увійшли: природний заповідник «Розточчя» з Яворівським Національним природним парком, Регіональним ландшафтним парком «Равське Розточчя» з прилеглими територіями, та польської частини, куди увійшов Розточанський парк народовий.

Українська частина Розточчя внесена до Всесвітньої мережі біосферних резерватів у 2011 році, а в 2019 році – спільно з польською частиною вже як транскордонний біосферний заповідник. Загальна площа української частини транскордонного біосферного резервату – 74 887 га, тоді як загальна площа всього транскордонного біосферного резервату становить 371 902 га [26].

Ці заповідні об'єкти безпосередньо межують із найбільшим у Європі військовим навчальним полігоном, що, особливо після повномасштабного вторгнення російських військ на територію України, дозволяє вивчати можливі наслідки мілітарного впливу на навколишнє природне середовище. Також варто зазначити, що біосферний резерват «Розточчя» виступає каталізатором для розширення торговельно-економічних та культурних стосунків з прикордонними регіонами Республіки Польща.

Транзитна зона резервату населена людьми, для яких сільське та лісове господарство є одним з основних джерел існування. Тут збереглися давні традиції використання природних ресурсів, включаючи ліси, тому місцеве населення розуміє, що якість їх життя залежить від стану природи. Туристичні та рекреаційні особливості Розточчя – ландшафтне та біотичне різноманіття, лікувально-оздоровчі цінності, сакральні пам'ятки, історико-культурна спадщина призвели до швидкого розвитку діяльності, пов'язаної з туризмом та відпочинком. Останніми роками біосферний резерват щороку відвідує понад 300 тис. осіб [26].

Розвиток туристично-рекреаційної галузі, загалом, є пріоритетним у біосферних резерватах. Згідно з міжнародними нормами і законодавством України, в буферних зонах біосферних резерватів підтримується туристично-рекреаційна діяльність, спрямована як на зменшення туристичного навантаження на заповідну

зону, так і на збільшення туристично-рекреаційної привабливості транзитної зони. Використання з цією метою природоохоронних територій, в межах Міжнародного біосферного резервату «Розточчя», сприятиме розвитку в регіоні різних видів туризму, зокрема: екологічного, зеленого, агротуризму, пішохідного та велотуризму, а також культурно-пізнавального та ін. Перспективними у цьому аспекті є села Лелехівка, Верещиця, Ставки, Верхутка, Середній Горб, Лозина, Страдч, а також присілок смт Івано-Франкове – Романівка та ін. Правильно спланована, функціонально регламентована і достатньо розрекламована мережа туристських маршрутів та екологічних стежок в охоронній зоні підніме туристичний рейтинг згаданих населених пунктів [25].

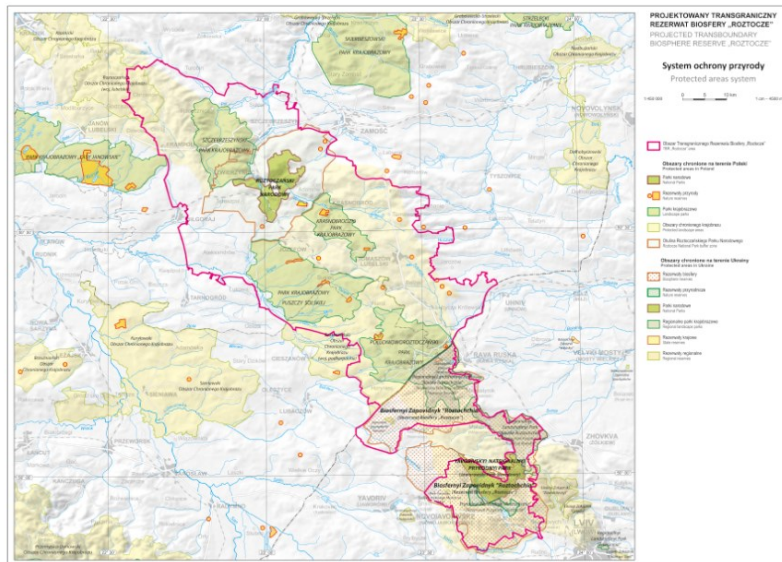

Рис. 1. Транскордонний біосферний резерват «Розточчя» [26].

Розточчя традиційно є рекреаційно-спеціалізованим регіоном, що забезпечує відпочинком мешканців міст Львова, Жовкви, Яворова, Новояворівська та навколишніх сіл. На рекреаційний потенціал регіону значний вплив має ступінь збереженості природних екосистем, тісно пов'язаний з природоохоронними територіями та об'єктами, зокрема територіями природно-заповідного фонду (ПЗФ). Актуальним є питання як територіальної, так і організаційної оптимізації природно-заповідного фонду Розточчя. Історія природоохоронних досліджень на Українському Розточчі сягає вже понад півтора століття [29], однак питання організації рекреаційної діяльності на природоохоронних територіях регіону визріло не ак давно у зв'язку із створенням 25 років тому (у 1998 р.) Яворівського національного природного парку (НПП) та регіональних ландшафтних парків (РЛП) «Знесіння» і «Равське Розточчя», метою яких є виконання як природоохоронної, так і рекреаційної функцій.

Саме завдяки тому, що ця територія охороняється законом, ми досі можемо милуватися рідкісними рослинами і тваринами, віковими лісами, насолоджуватись природою без міського шуму і щільної забудови. Водойми Розточчя привабливі не тільки для відпочивальників та затятих рибалок, але й перелітних птахів, яких тут є велике розмаїття. Тут відновлюють зниклий вид диких коней тарпанів, рятують з неволі бурих ведмедів. А ще з Розточчя починаються Чорне і Балтійське моря: саме тут беруть початок річки, що наповнюють їхні басейни. Зараз в межах цих природоохоронних об'єктів активно розвивається туристично-рекреаційна діяльність, від купання і риболовлі до прогулянок Головним європейським вододілом, веломаршрутів і знайомства з рідкісними видами рослин та тварин [16].

Тут є давні традиції активного туризму, в першу чергу водного та пішого. Місцевість багата на заповідні території; Ведмежий Притулок Домажир; багатство мінеральних вод з лікувальними властивостями. Район характеризується великою кількістю (близько 70-и) пам'яток архітектури [5], а також своєрідні етнографічні особливості, що теж визначає туристичну привабливість краю. Окрім того, у Яворівському районі достатньо добре розвинена туристична інфраструктура та облаштовані стаціонарні зони відпочинку. Зокрема, база відпочинку «Верещиця» (11,6 км від смт Івано-Франкове) знаходиться на території Яворівського національного природного парку. Туристи їдуть сюди найчастіше заради риболовлі, оскільки, в озері водяться коропи, щуки, карасі й окуні. На базі до послуг відпочиваючих наявні мангали для приготування шашлику або спійманої риби й облаштовані альтанки, в яких можна затишно розташуватися з друзями або родиною, забезпечено також на території місце для малюків - дитячий майданчик з пісочницею та гірками. Окрім риболовлі, відпочиваючі можуть покататися на катамарані або орендувати для прогулянки велосипеди.

Готельно-відпочинковий комплекс «Криве озеро» розміщений на великій території поблизу мальовничого озера. До послуг гостей готель з номерами класів стандарт, стандарт плюс, екостандарт плюс і

напівлюкс із можливістю розміщення двох та чотирьох осіб. Комплекс складається з ресторану української та європейської кухні, сауни й лазні на дровах. Туристам надається можливість відпочити в літніх будиночках, приготувати шашлик у спеціальних альтанках і порибалити на березі озера.

Розточчя вже понад 100 років є центром відпочинку для львів'ян та гостей міста. Природні особливості височини зумовили насамперед розвиток літніх відпочинкових центрів, а також зимового туризму. Загалом, на території Розточчя наявні різноманітні природних ресурси, що зумовлює розвиток більшості видів активного туризму, зокрема, пішохідний, велосипедний, лижний, водний, автомобільний, кінний та повітряний [30].

Природний заповідник «Розточчя»

Природний заповідник «Розточчя» площею 2084,5 га був створений у 1984 р. на базі Державного заказника місцевого значення «Страдчанський ліс», заповідного урочища «Королева гора» та частини лісфонду Страдчанського навчально-виробничого лісокомбінату. До заповідника належать Верещицьке й Ставчанське лісництва. З 13 липня 2017 року ділянка заповідника «Розточчя» площею 384,81 га входить у світову спадщину ЮНЕСКО як один з масивів Букові праліси Карпат та інших регіонів Європи.

Заповідник створено з метою збереження у природному стані території з унікальним поєднанням природних комплексів Західноукраїнської лісостепової фізико-географічної провінції та забезпечення їх наукового вивчення. З метою забезпечення навчально-просвітницької діяльності для молоді, при заповіднику було створено екологічний центр. До його структури належать також Музей природи, та гурток «Зелена школа». Функціонують також науково-пізнавальні маршрути, по яких проводять тематичні екскурсії. У заповіднику «Розточчя» часто відбуваються природоохоронні акції, зокрема, «Допоможемо птахам взимку», «Альтернативна ялинка», «Збережемо первоцвіти», «День дерева», «День Довкілля». Відвідувачі заповідника можуть їздити верхи на конях, побачити у вольєрах плямистих оленів та декоративних птахів: голубів, качок, мандаринок, фазанів та інших. В околицях заповідника розташовані Страдецький печерний монастир, музей різьблення по дереву, дендрарій, багато пам'яток архітектурної спадщини [13].

Туристичні атракції природного заповідника «Розточчя»:

- музей природи демонструє флору та фауну даного регіону. Представлені колекції мінералів, фітопатогенних грибів, насіння, фотовиставка рідкісних та червонокнижних видів рослин та тварин;
- екологічні стежки (для школярів – «Королева Гора - Музей Природи - Дендрарій НЛТУ, для студентів, науковців – «Лісотипологічний профіль А. П'ясецького»);
- зоокуток, в якому відвідувачі побачать плямистого оленя, декоративних птахів;
- колекційна ділянка рідкісних рослин (понад 20 видів ранньоквітучих).

До послуг відвідувачів – короточасний відпочинок, групові та індивідуальні екскурсії науково-пізнавальними стежками, а також до історичних, сакральних та краєзнавчих пам'яток регіону [9].

Національний природний парк «Яворівський»

Створений 1998 р. на базі однойменного природного ландшафтного парку та прилеглих територій Старичівського та Магерівського військових лісгоспів. Метою створення парку є збереження, відтворення та раціональне використання типових і унікальних лісостепових ландшафтів та інших природних комплексів у межах Головного Європейського вододілу, які мають важливе природоохоронне, естетичне та рекреаційне значення.

Національний природний парк (НПП) «Яворівський» розташований на території Яворівського району Львівської області та займає площу 7078,6 га. Ці терени мають риси трьох географічних регіонів — Карпат, Полісся та Поділля. Південно-східною частиною «Яворівського» проходить Головний європейський вододіл. Річки, які тут витікають, належать до басейнів Чорного і Балтійського морів. Це, зокрема, річки Ставчанка і Стара Ріка (ліві притоки Верещиці), Дерев'янка і Свиня (басейн Західного Бугу); протікає Верещиця, яка впадає у Дністер.

Завдяки географічному розташуванню парк має різноманітний та своєрідний рельєф. Найвищою горою є безіменна висота — 403,6 м поблизу села Млиники. Інші вершини: Булава (397 м), Кубин (378 м), Березняки (378 м), Болтова Гора (360 м), Вівсяна Гора (387 м). Цікавими як для огляду туристів, так і для науковців є горби-останці з масивними вапняками та пісковиками. На цій території поширені невеликі карстові печери.

Багата територія НПП «Яворівський» також лісам — найбільше тут грабово-дубових, сосново-дубових, соснових та низинних вільхових деревостанів. Найчастіше зустрічаються дуб скельний, ялівець, бук, сосна звичайна, ялиця біла, смерека.

Територією парку прокладено шість екологічних маршрутів, найпопулярнішими з яких є: «Верещиця», «Стежка Івана Франка», «Голуби», «Лелехівка» та «Крехівські святині». У цій частині парку забороняється промислове рибальство й мисливство. Туристам пропонуються також 4 автобусно-піші маршрути: «Страдч — Чорні озера», «Від Янова до Крехова», «Сповідь часу» (родинне гніздо Шептицьких), «Яворівський полігон — минуле і сучасність». Цікавими також є тематичні екскурсії, наприклад, науково-пізнавальні: «Світ орхідей Яворівського НПП», «Рідкісні рослини Розточчя», «Лікарські рослини Розточчя», «До бджіл за здоров'ям» та інші.

Тут також облаштовані стаціонарні зони відпочинку:

«**Лелехівка**»: Облаштовано місця масового відпочинку, побудовано літні відпочинкові навіси, мангали, містки для риболовлі. Облаштовано дитячі майданчики. Є можливість відвідати літературно-природничий маршрут «Стежка Івана Франка».

«**Верещиця**»: літні відпочинкові навіси, мангали для розведення вогнищ. Є дві водойми: одна пристосована для купання, інша, обладнана містками — для спортивно-любительської риболовлі. На водоймі для купання облаштовано пляж, причали, працює рятувальний пост, є можливість покататися на човні. Для дітей є окремо визначене місце для купання, дитячий майданчик. Можна покататися на бричці, відвідати інші маршрути. Є стаціонарний відпочинковий будинок.

«**Середній Горб**»: 15 км від міста Львова. Це місце, де були давні дворища та лісничівки в урочищі Поляна. Тут є привабливі гори-останці. Створено озеро на площі 2 га, навколо якого збереглися поодинокі багатовікові дерева. Місцевість приваблива для прогулянкового, пікнікового, утилітарного (збір ягід, грибів) відпочинку.

«**Козулька**»: база відпочинку вихідного дня. Це комфортна, переважно суха місцевість з добрим мікрокліматом. На річці Кислянка розміщено дві водойми. У цій місцевості зосереджено багато пам'яток, історичних присілків Крехівського монастиря.

НПП «Яворівський» має два цікаві заклади: Музей старожитностей в «Оселі Розточчя» та приватна колекція Музею історії містечка Янова. Тут також організовуються майстер-класи з розпису яворівської іграшки чи плетіння з рогами [10].

Своїм відвідувачам парк пропонує:

- екскурсія-спостереження «Пташине різноманіття Розточчя». Квітень – найкраща пора для спостереження за птахами, оскільки саме зараз настав час для шлюбного періоду і пташки поринають в неймовірні співи;

- спостереження за цвітінням первоцвітів – перших весняних квітів;

- «центр з розведення та збереження нащадків диких коней тарпанів». Коней-тарпанів вважають прашурами сучасного коня. Ще у XVIII — XIX ст. вони масово носилися степами Європи, Західного Сибіру та Казахстану. Сьогодні усі відвідувачі можуть милуватися нащадками дикого коня тарпана та здійснити кінні прогулянки;

- пасіка в рекреаційно-туристичному комплексі «Оселя Розточчя», де можливо не тільки скуштувати продукти бджільництва, а й спробувати цілющий «сон на бджолах»;

- еколого-просвітницький центр, де відвідувачі отримують цікаву інформацію про історію створення національного парку, дослідників регіону Розточчя;

- музеї «Старожитності Розточчя», в якому можна побачити предмети різних видів народних ремесел: гончарства, ткацтва, деревообробки та бондарного виробництва, це предмети домашнього вжитку (дерев'яний ціп, терниця, веретено, мотвило, жорна, лопатки для печі, скрині, дубові діжки, щітка для чесання льону – рубель, макітра, австрійський годинник та ін.);

- музеї історичних знахідок ознайомить з експонатами – «живими свідками» жорстоких бойових дій, які були знайдені, під час пошукових експедицій на території Яворівського НПП. А це зброя, автентичний одяг, оригінали документів, світліни воїнів, архів Української повстанської армії, що був знайдений у двох бідонах; німецька друкарська машинка, на якій були надруковані згадані документи, тощо;

- майстер-класи: з виготовлення воскової свічки, ляльки-мотанки та розпису яворівської забавки, які проходять в творчій майстерні Яворівського НПП;

- сімейство лісовиків стоїть на сторожі природи парку та уважно спостерігає за усіма його відвідувачами. Відшукати цих охоронців та сфотографувати їх – стає справжньою веселою пригодою [9].

Регіональний ландшафтний парк (РЛП) «Равське Розточчя» — розташований на північно-східному макросхилі Українського Розточчя в межах Жовківського та Яворівського районів Львівської області, він простягається на понад 30 км із заходу на схід, його максимальна ширина — близько 10 км. На заході парк прилягає до кордону з Польщею, на півдні межує з територією Яворівського полігону, на південному сході — з Яворівським національним природним парком [18].

Регіональний ландшафтний парк «Равське Розточчя» започаткований у 2007 році з метою збереження в неущожені стані унікальних природних ландшафтів Розточчя, історико-культурних комплексів та об'єктів, збереження водно-болотного комплексу, котрий має значний вплив на водний режим річок-приток Західного Бугу та для створення умов організованого відпочинку. РЛП «Равське Розточчя» слугує екологічним коридором між українськими і польськими природоохоронними територіями, забезпечує їх територіальну і функціональну цілісність і також є частиною міжнародного українсько-польського біосферного резервату «Розточчя». На прилеглих до парку теренах розташовані відомі рекреаційно-лікувальні центри — курорти «Шкло» і «Немирів», їхні пансіонати й бази відпочинку [17].

Територія РЛП має значний потенціал для розвитку рекреації та природно-пізнавального, релігійного і ностальгійного туризму. Тут є цікаві пам'ятки неживої природи і туристично-атракційні місця паломницького характеру, багато сакральних об'єктів (Крехівський монастир, церкви, костели, освячені джерела), меморіальні поховання. З геологічних пам'яток є цікаві відслонення у закинутих кар'єрах поблизу

хутора Зелена Гута (мергелі верхньої крейди зі скам'янілими рештками), с. Кам'яна Гора (пісковики міоцену), с. Ниви (кварцево-глауконітові піски міоцену), закинуті копальні з видобутку бурого вугілля у відкладах палеогену неподалік с. Монастирок, г.Ліса поблизу с. Борове (кварцеві піски міоцену з прошарками вапняку), морена окського часу та ератичні валуни на пасмі Вовковиця неподалік м. Рава-Руська .

З геоморфологічних об'єктів визначними є: пасмо-останець Вовковиця (342 м), гора-останець Побійна поблизу с. Крехів, скелі і печери на г. Кам'яна (393 м) неподалік Крехівського монастиря, скелі г. Городище поблизу с. Потелич, горби-останці поблизу хут. Капелюх, параболічна дюна неподалік селища Магерів, яри-дебри в околицях с. Майдан. Гідрологічні пам'ятки представлені джерелами з різним дебітом неподалік Магєрова та сіл Крехів, Козулька, Монастирок, Кам'яна гора, Старе Село. Найвідоміші джерела – «Маруся», навколо якого сформувався Маріїнський центр «Заглина», та «Божої Матері» неподалік Крехівського монастиря [32]. Територією парку «Равське Розточчя» пролягають екологічні стежки в межах яких можна побачити унікальні екосистеми схилів горбистого пасма Розточчя та одну з найдавніших дерев'яних церков України у с.Потелич.

Туристичні атракції природного РЛП «Равське Розточчя»:

- Село Потелич. Перша згадка датується 1262 р. в Ігнатівському літописі. Тут знаходиться одна з найдавніших дерев'яних церков України – церква Святого Духа (1502 р.), збудована без жодного цвяха. За легендою, саме у цій церкві побував Б. Хмельницький. Біля церкви розташований стародавній цвинтар. На північно-східній околиці виявлено давньоруське городище XI-XIII ст.. Тут колись плескались хвилі Сарматського моря. Еколого – краєзнавча стежка «Потелич».

- «Цілюще джерело» в селі Заглина. Саме тут за легендою з'явилася Матір Божа, яка врятувала дівчинку, що заблукала.

- Село Крехів. Крехівський монастир святого Миколая, заснований у 1612 р. Іоїлом під горою Побійною. Мальовнича природа, ліси, печери, де молилися монахи. У монастирі є 5 пам'яток національного значення. Тут є цілющі джерела мінеральної води та можна відпочивати з наметами.

- Село Дев'ятир. Сучасна церква є колишньою протестантською. Саме тут колись займались гончарством. Давній цвинтар німецьких колоністів. 1783 р. 33 німецькі родини засновують тут колонію Айнзінген.

- Екологічна стежка «Бір Кунинський». Тут унікальні екосистеми й типи природних оселищ Малополіської частини РЛП «Равське Розточчя».

- На території РЛП «Равське Розточчя» функціонують також 3 зони відпочинку: в селі Цитуля (Кунинська с/р) та у селі Борове (Потелицька с/р) [20].

Також в межах резервату функціонує ведмежий притулок «Домажир» у с. Жорниська (Яворівського району), який створено в рамках співпраці між Львівською обласною державною адміністрацією та «VIER PFOTEN International» («Чотири Лапи Інтернешнл». Австрія). Створення центру дозволяє ведмедям, наскільки це можливо, жити в умовах, які відповідають їх фізіологічним і поведінковим потребам. Ця територія відповідає основним завданням сталого розвитку, а притулок став частиною туристичних маршрутів, які пов'язані з Яворівським національним парком та природним заповідником «Розточчя».

Відвідувачі притулку мають змогу полюбуватись тваринами, зробити чудові фото та отримати незабутні враження. Окрім того, гостям пропонується відвідати цікаві лекції, долучитись до екскурсій та взяти участь у різноманітних майстер-класах та інших заходах. Екскірсійною родзинкою ведмежого притулку є театралізований тур, головним героєм якого є добрий лісовичок Чугайстер. Для туристів облаштована відпочинкова та санітарна зона, паркінг та затишне кафе з терасами, де можна насолодитися запашною кавою та цілющим чаєм [20].

Окрім того, в Яворівському районі є орнітологічний заказник «Янівські чаплі»; заповідне урочище «Немирів»; низка ботанічних пам'яток природи: «Віковий дуб», «Віковий клен», «Віковий платан», «Група вікових лип», «Група вікових тополь» «Два вікові дуби», «Червоний бук», «Тис» та інші, також низка гідрологічних пам'яток природи: «Джерела №1-6 курорту Немирів», «Джерело питєвої води Нафтуса» та Комплексні пам'ятки природи: «Комплекс мальовничих скель серед лісових насаджень поблизу с. Лелєхівка», «Страдчанська» та парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва: «Парк курорту Немирів», «Парк курорту Шкло» та два «Парки XIX століття» [14].

Мандруючи Розточчям, туристи також, окрім численних об'єктів природно-заповідного фонду, можуть оглянути багато архітектурних та археологічних пам'яток, сакральних споруд і, ознайомитись з їх історією, відвідати численні музеї та галереї. Найбільшими центрами пізнавального туризму Яворівського регіону є смт Івано-Франкове та районний центр Яворів.

Зокрема, в **Яворові** знаходяться музей-садиба Осипа Маковєя; такі пам'ятки архітектури: дерев'янна Церква Успення Прєсвятої Богородиці (1568), дерев'янна Церква Різдва Прєсвятої Богородиці (1572), келії Василянського Монастиря (1621), Церква Покрови Прєсвятої Богородиці (1862), Будинок Миської Ради (XI ст.), Народний Дім (1908 р.), Ратуша (початок XX ст.) та ін. [2].

Цікавими для туристів є пам'ятки в **сmt Івано-Франковому**: спільно з домініканцями в 1614 р. в Янові були зведені стіни Троїцького Костєлу. У 1831 р. побудовано Церкву Воскрєсіння Господнього. Окрім

того, тут було три синагоги: дві дерев'яні і одна мурована. дерев'яні згоріли, а мурована є досі. У підземеллях Троїцького костелу донедавна зберігались тлінні останки матері останнього польського короля – княжни Констанції Понятковської з дому Чарторийських. Центр сучасного Янова прикрашає Церква Святого Володимира, побудована у 1992 р. Сюди перенесені Музей художньої обробки деревини, створений на базі художнього професійного технічного училища [30].

Яворівщина багата лікувальними джерелами, які знаходяться на території санаторіїв «Шкло» і «Немирів». Про лікувальні води «Шкла» писали ще у 1456 р., а в XV ст. тут були споруджені купальні, де люди лікувались і відпочивали. На даний час курорт має лікувальний і спальний корпуси, кювет питної води «Нафтуса», мальовничий лісопарк площею 125 га з озером, липовими і березовими алеями. Санаторій «Немирів» – один із найстаріших курортів (створений у 1814 р.) і єдиний в Україні спеціалізований санаторій для лікування захворювань шкіри. Розташований він у мальовничому лісопарку в якому наявні джерела сірководневої мінеральної води, що використовуються ще з XVI ст. На даний час використовують для лікування використовують мінеральну сірководневу воду «Броніслава», «Анна», «Марія» та лікувальні грязі. Сприяє оздоровленню навколишня природа – мішаний ліс із переважанням сосни, велике мальовниче озеро з проточною водою, чисте повітря із великим вмістом фітонцидів.

Збереженню історико-культурної спадщини та розвитку туризму та рекреації сприяє розвиток екотуризму, який розвивається на основі раціонального режиму природних територій і об'єктів, а також історичної та культурної спадщини, все частіше стає суттєвою складовою надходжень до бюджету сільських громад і вагомим джерелом заробітку для місцевого населення. За необхідності пристосування до нових умов невиснажливі форми природокористування, такі як екологічний і зелений туризм можуть стати одними з основних економічних рушіїв та важливими складовими сталого розвитку місцевої громади [6].

Резерват має також вагомe значення для розвитку міжнародного туризму. Взаємне відвідування біосферного резервату сприятиме культурному зближенню та духовному взаємозбагаченню населення двох держав. У цьому і полягає важливе культурне та екогуманне значення транскордонного *біосферного резервату «Розточчя»* [7].

Розточанський парк народовий

Розточчя – це один з найцікавіших географічних регіонів Центрально-Східної Європи. Ця височинна територія тягнеться з північного заходу на південний схід, від Красника Люблінського воєводства Польщі до Львова в Україні. Має 180 кілометрів довжини, з яких - 110 знаходяться на польській території. Саме тут можна знайти найчудовішу, незайману людиною природу. Розточчя – це край, переважно вкритий лісами та порізаний ярами й долинами струмків і рік. Чудові панорамні ландшафти, якими можна милуватися безкінечно!

Безперечною цінністю Розточчя, загалом та Розточанського парку народового, зокрема є туристичні маршрути для пішого мандрування і проїзду велосипедами та для прогулянок верхи на конях. У будь-яку пору тут є можливість для відпочинку та отримання вражень. Загалом, це сотні кілометрів туристичних шляхів. Зокрема, прокладено 10 пізнавальних стежок, 5 туристичних стежок та 6 велосипедних маршрутів, з детальним описом яких можна ознайомитись на офіційному сайті Парку [31].

Кожен, хто приїде на Розточчя, може назбирати з його найчистіших лісів грибів та ягід. Любителі рибалки пізнають цей край як країну струмкової форелі, а на любителів купання та водних видів спорту чекають піщані пляжі та байдарки на ставках у **Звєжинці** та затоках в **Красноброді** та **Сонопському Майдані** (гміна Сусец). На околиці **Сусця** (заповідник «На Танві») на 200 метровому відрізьку річки можна побачити кілька невеликих, але дуже мальовничих водопадів, які зветься «шуми» або «шипоти».

Узимку Розточчя має всі умови для лижного відпочинку. В **Красноброді** і в **Яцні** (гміна Адамув) працюють лижні підйомники. Проводяться міжнародні лижні змагання, поміж яких відомий «Гетьманський пробіг». Здавна популярними зимовими розвагами тут є також прогулянки на санях. «Тут з винятковою силою здається говорить блакитний колір неба, зелені кольори лісів і полів, сріблястий колір озер і рік. Тут особливо знайома звучать співи птахів, по-польськи», - говорив про розточанську землю Папа Римський Іван Павло II, відвідуючи Замость у 1999 році.

Природа тисячоліттями створювала особливості цього краю. Так, за 4 км від міста Томашова Любельського знаходиться геологічний заповідник **«Пекелко»**: залишки льодового періоду - 68 кам'яних брил, ніби навмисно розкидані кимось територією живописного краю. Місцеві перекази оповідають, що кинуті вони дияволом, закоханим у найгарнішу в цій місцевості дівчину. Між цих кам'яних брил «пекельно легко» заблукати, тому туристам варто триматися розмічених маршрутів і друзів.

Ще одна тутешня природна таємниця - «Ридаючий камінь». На верху «Кам'яної Гори» лежить величезна вапняна скеля, з її поверхні падають краплі води, які ніколи не пересихають і не замерзають. Кажуть, що ніде у світі, тільки в Седлісках, можна побачити фрагменти скам'янілих міоценовських дерев – листяні евкаліпти та араукарії яким понад 25 мільйонів років. У цій місцевості розмічено пізнавальний маршрут Шляхом Скам'янілих Дерев, довжиною 2 км. Є й Музей Скам'янілих Дерев. Тут можна побачити справді дивовижні речі.

А на території Розточанського парку народного охороняються понад 400 рідкісних живих дерев-пам'ятників... Місцеві ялини – найвищі в Польщі. Флора та фауна вражає своїм багатством. Символом заповіднику є тарпан – нащадок диких лісових коней.

У цих краях найпопулярніший вид відпочинку – велосипедна прогулянка. Саме такий спосіб пересування доцільно обрати мандрівникові, що бажає дістатися до наймальовничіших закутків природи, недоступних для інших транспортних засобів. Розмаїта мережа велосипедних маршрутів дозволяє організовувати багатоденні екскурсії.

Через все Розточчя пролягає **Центральний Велосипедний Маршрут**, що є міжнародним і веде від Красника до Львова. Також існує безліч кількогодинних місцевих велосипедних маршрутів. Мережа прокатних пунктів дозволить зменшити витрати на туристичне спорядження.

Тим, хто цікавиться культурою та історією Польщі, слід ознайомитися з багатьма цінними пам'ятками старовини та музеями Розточчя. Перлина Розточчя – місто **Замость**, столиця роду Замойських збудоване за проектом італійського архітектора Бернардо Морандо за кращими зразками XVI ст. має славу ідеального міста. Турист, який приїде в це місто, і сьогодні зможе перекоонатися в цьому, побачивши найгарнішу в Польщі ратушу, кафедральний собор XVII ст. чудовий зразок ренесансу, а недалеко від нього - колишній палац Замойських і споруду Замойської Академії з XVI ст. – третього після краківського та вільнюського вищого навчального закладу в Польщі.

У **Щебжешині**, якому 650 років, також є багато пам'яток старовини, зокрема, руїни замку XVI ст., Костел св. Миколая – зразок люблінського ренесансу XVII ст. францисканський ансамбль того ж періоду з костелом св. Катажини й синагогу пізнього ренесансу XVII- XVIII ст. Прекрасною пам'яткою в Щебжешині є також церква, яка має унікальні розписи XVI- XVII ст.

Приїжджаючи до Звєжинця треба побачити чудовий костел XVIII ст. у стилі пізнього бароко, побудований на острові одного зі ставків. Невеличке село Гуцівна березі річки Вєпр - має приватний етнографічний музей просто неба, де побачити палеонтологічні колекції та давні сільськогосподарські інструменти. До цікавіших туристичних принад Розточчя можна також віднести бункери так званої лінії Молотова. Тут справді є що побачити! [24].

Розвитку туризму в межах транскордонного *біосферного резервату «Розточчя»* сприяє низка міжнародних проектів, зокрема, в рамках Програми транскордонного співробітництва Європейського інструменту сусідства **«Польща-Білорусь-Україна 2014-2020»** департаментом екології та природних ресурсів спільно з польськими та українськими партнерами реалізовувався проект: **«RoweLove Розточчя – разом незважаючи на кордони»**, партнери: Яворівський національний природний парк, Асоціація органів місцевого самоврядування Єврореґіон «Карпати Україна» Любельське воєводство, Гміна Замость, Розточанський парк народо́вий.

Загальною метою проекту є популяризація та збереження природної спадщини завдяки діяльності, спрямованій на розвиток туристичної велоінфраструктури, створення туристичних продуктів, що сприяє зміцненню партнерських зв'язків, поліпшенню іміджу та привабливості польського і українського Розточчя [28].

В рамках проекту було передбачено створення нових велосипедних маршрутів по Розточчю, на території України та Польщі, маркування веломаршрутів, облаштування пунктів обслуговування туристів, проведення тренінгів для працівників природоохоронних установ та промоція екотуризму. Важливим фактором є те, що веломаршрути пролягатимуть через територію біосферного резервату «Розточчя». Ключовим заходом проекту є *будівництво еколого-просвітницького візит-центру та його облаштування в Яворівському національному природному парку* [15].

До прикладу, у 2019 році в межах проекту **«Велопробіг по Розточчю «На крилах природи»** понад 150 велосипедистів із Республіки Польща відвідали природний заповідник «Розточчя» і Яворівський національний парк. Серед учасників представники Міністерства охорони природи, Міністерства охорони води, шести національних природних парків, а також Клубу роверистів. Велопробіг відбувався «Центральним велосипедним маршрутом від Красніка до Львова» в межах проекту «RoweLove Розточчя - разом попри кордони» — це був чотириденний захід, під час якого учасники щодня проїжджали на велосипеді від 90 до 110 км. Шлях пролягав існуючими та новоствореними велосипедними маршрутами, зокрема через «Центральний велосипедний маршрут Розточчя», «Велосипедний маршрут Юзефува в Розточчі» та «Велосипедний маршрут до Флоріанки». Топографія маршруту дуже різноманітна - від довгих відстаней, плоских ділянок до досить крутих спусків, що вимагає аби кожен учасник добре володів технікою водіння і вмінням швидко реагувати.

Учасники велопробігу відчували «справжню атмосферу Розточчя». Під час пробігу мали можливість ознайомитись з природними та культурними об'єктами Розточчя, з місцевими туристичними продуктами. Організатором велопробігу по Розточчю виступив Розточанський парк народо́вий (Республіка Польща) [28].

А 14 травня 2023 року відбувся **Велопробіг-відкриття сезону на «Центральному веломаршруті Розточчя»**, який об'єднав сотню українських та польських велосипедистів, з метою ознайомлення з велоінфраструктурою, побудованою в рамках міжнародного проекту «Роверове Розточчя» та популяризації

веломандрівок за цим маршрутом. Маршрут велопробігу: Жовква – хутір Козулька – Крехівський монастир – Дубровиця – Івано-Франкове – Верещиця [4].

«Навіть в час війни важливо організовувати подібні заходи для того, щоб відновити своє емоційне та фізичне здоров'я та робити промоцію туристичним продуктам та DESTИНАЦІЯМ, які ми з вами спільно створюємо та розвиваємо. Хай наша співпраця лише зміцнюється, а захисникам України бажаємо здоров'я і міцності перемогти ворога», – наголосила керівниця управління туризму та курортів Львівської ОВА Natalya Tabaka

Участь у веломандрівці взяла і віцеконсул Генерального консульства Республіки Польща у Львові, Агнешка Пікута. «Цей маршрут – символ дружби. Маю надію, що дуже скоро після української перемоги збільшиться кількість туристів, які зможуть рухатися велосипедами і знайомитися з дуже красивою Львівщиною. Всім учасникам бажаю дістатися до нашої кінцевої цілі, сподіваюсь що і моїм ногам вистачить сил встигати за вами», – звернулася з привітанням до велосипедистів на старті пані Агнешка, яка одна з перших дісталася фінішу. Слід додати, що усі учасники щасливо здолали дистанцію, хоч часом це було і непросто. Дорогою відвідали хутір Козулька, заїхали помолитися за захисників України біля чудотворних ікон Крехівського монастиря, в Дубровиці віддали шану загиблomu воїну Андрію Білику, побували на стадіоні в Івано-Франкові, ознайомилися з адміністративним приміщенням Яворівський національний природний парк якому цього річ виповнюється 25 років.

Організували веломандрівку: Львівська обласна федерація спортивного туризму, НПП «Яворівський», Яворівська районна військова адміністрація, Управління туризму та курортів Львівської ОВА, яке активно працює над розвитком велосипедних шляхів в області. Ознайомитись з ними можна, до прикладу, на популярному туристичному порталі Strava за посиланням Lviv Region Tourism [27].

Окрім того, в рамках проєкту «РовеЛове Розточчя – разом попри кордони», було проведено низку семінарів, зокрема, **семінар «ЕкоЛогіка – транскордонний велотуризм на територіях природно-заповідного фонду на кордоні держав, регіонів та культур»** у 2021 році, в межах Львівської, Тернопільської, Івано-Франківської та Закарпатської областей.

Під час семінару його учасники взяли участь у велопробізі територією Розточчя, під час якого відвідали Яворівський національний природний парк та ознайомилися з його рекреаційно-туристичною діяльністю та інфраструктурою, зокрема і з еколого-просвітницьким центром у відпочинковому осередку «Верещиця».

Проведений захід слугуватиме популяризації велотуризму територією України, зокрема учасники семінару, а це представники природоохоронних установ Львівщини, вищих навчальних закладів області, просвітницької та туристичної галузей, під час проведеного заходу ознайомилися з особливостями розробки велошляхів, відвідали локації, які в майбутньому буде включено до нитки розроблених маршрутів та здобули корисні контакти для майбутньої співпраці. З веломаршрутами, які розроблені в рамках семінару можна ознайомитися за посиланням: <https://cutt.ly/ZWoOieY> [21].

До прикладу, у цьому ж році **аналітичний центр «Європа без бар'єрів» організував онлайн-дискусію «Велосипедний рух між Україною та ЄС: проблеми перетину кордону та доступності інфраструктури»**.

До участі запросили представників асоціацій велосипедистів, туристичних організацій, незалежних експертів, представників місцевих адміністрацій. Від Львівської ОДА долучився до дискусії заступник начальника управління туризму та курортів облдержадміністрації Тарас Лозинський, який наголосив, що розвиток шляхів активного туризму для обласної державної адміністрації є у досить великому пріоритеті. «На цей рік запланували ознакувати частину велосипедного шляху №490, що веде до кордону з Польщею на митних перетинах Рава-Руська та Гребенне. Проєкт «РОВЕЛЛОВЕ РОЗТОЧЧЯ» – РАЗОМ ПОПРИ КОРДОНИ – реалізується за фінансової підтримки ЄС в рамках Програми транскордонного співробітництва Польща – Білорусь – Україна. Загальна протяжність шляху 160 км по території Львівської області і 187 км по території польського прикордоння, - поділився управлінець. – І, власне, по цьому шляху ми вирішили ознакувати частину від Високого Замку, адже звідси розпочинається Розточчя, до рекреаційного осередка – ведмежого притулку «Домажир».

Тарас Лозинський також додав, що це буде хорошим кейсом на майбутнє, тому що, якщо успішно реалізується цей проєкт, можна буде у подальшому говорити про створення велосипедного коридору на згаданих митних перетинах, для того щоб велосипедисти могли безперешкодно перетинати кордон між Україною та Польщею. Під час зустрічі обговорювали нормативні аспекти при перетині кордону з ЄС; ділилися досвідом велосипедних поїздок у прикордонні і через кордони; йшлося також про велосипедну інфраструктуру та туризм у прикордонних з ЄС регіонах і у сусідніх країнах. Зокрема, Польщі, Словаччині, Угорщині та Румунії. Захід підготовлено у рамках проєкту «Посилення діалогу з питань управління кордонами між громадськістю та органами влади», який здійснюється за підтримки Європейського союзу та Міжнародного Фонду «Відродження» в межах грантового компоненту проєкту EU4USociety [11].

Як бачимо, в межах транскордонного біосферного резервату «Розточчя» активно розвивається туризм, хоча, основним завданням біосферного резервату є збереження біологічного різноманіття, біологічних ресурсів і їх стале використання, центральним елементом у розвитку та діяльності туризму у ТБР

є наявність та розробка туристичних маршрутів, прокладання та маркування велосипедних трас та екологічних стежок. Прокладаючи маршрут, доцільно вибирати ті об'єкти заповідання, які є типовими для даного ландшафту та у яких дозволено розвивати туризм. Метою велотуристських маршрутів та екологічних стежок є створення відчуття у туристів їх взаємозв'язку з природним середовищем, туристи стають єдиним цілим із живою та неживою природою.

Влаштування в межах транскордонних біосферних резерватів екологічних стежок і веломаршрутів здатне вирішити два важливих завдання. По-перше, забезпечити відвідувачам природоохоронних установ найповніше ознайомлення з її ландшафтами, цінними природними та культурними об'єктами тощо, а по-друге мінімізувати вплив рекреації на природне середовище заповідних територій. Останнє завдання має особливе значення, оскільки обмеження негативного впливу рекреантів на природне середовище можливе тільки при допустимих величинах рекреаційних навантажень. Еколого-освітні стежки та веломаршрути обмежують ці навантаження завдяки розподіленню потоків рекреантів по території природоохоронних установ [8].

Окрім, екологічних вигод від екомаршрутів, що полягають у збереженні навколишнього середовища, шляхом концентрації рекреантів на маршруті та використання дидактичних властивостей стежки в екологічному вихованні, є також певні економічні вигоди – грошові надходження на спеціальний фонд природних національних парків. Тому, необхідно поєднувати влаштування екомаршрутів з їх економічною ефективністю. Перспективним є розроблення методики та налагодження регулярного моніторингу і оперативно-статистичної звітності у сфері аналізу ринку туристичних та рекреаційних послуг на регіональному та загальнодержавному рівні. Необхідно розробити чітку систему вимірювання економічних показників діяльності туристичної галузі для визначення ефективності її роботи.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Отже, на території Розточчя розташований Транскордонний біосферний резерват «Розточчя», який складається з української частини, куди увійшли: природний заповідник «Розточчя» з Яворівським Національним природним парком, Регіональним ландшафтним парком «Равське Розточчя» з прилеглими територіями, та польської частини, куди увійшов Розточанський парк народовий. Розвиток туристично-рекреаційної галузі, загалом, є пріоритетним у біосферних резерватах. Згідно з міжнародними нормами і законодавством України, в буферних зонах біосферних резерватів підтримується туристично-рекреаційна діяльність, спрямована як на зменшення туристичного навантаження на заповідну зону, так і на збільшення туристично-рекреаційної привабливості транзитної зони. Використання з цією метою природоохоронних територій, в межах Міжнародного біосферного резервату «Розточчя», сприятиме розвитку в регіоні різних видів туризму, зокрема: екологічного, зеленого, агротуризму, пішохідного та велотуризму, а також культурно-пізнавального та ін. Перспективними у цьому аспекті є села Лелехівка, Верещиця, Ставки, Верхутка, Середній Горб, Лозина, Страдч, а також смт Івано-Франкове – Романівка та ін. Правильно спланована, функціонально регламентована і достатньо розрекламована мережа туристських маршрутів та екологічних стежок в охоронній зоні підніме туристичний рейтинг згаданих населених пунктів.

Розточчя традиційно є рекреаційно-спеціалізованим регіоном, що забезпечує відпочинком мешканців міст Львова, Жовкви, Яворова, Новояворівська та навколишніх сіл. На рекреаційний потенціал регіону значний вплив має ступінь збереженості природних екосистем, тісно пов'язаний з природоохоронними територіями та об'єктами, зокрема територіями природно-заповідного фонду (ПЗФ).

Тут є давні традиції активного туризму, в першу чергу водного та пішого. Місцевість багата на заповідні території; Ведмежий Притулок Домажир; багатство мінеральних вод з лікувальними властивостями. Район характеризується великою кількістю (близько 70-и) пам'яток архітектури, а також своєрідні етнографічні особливості, що теж визначає туристичну привабливість краю. Окрім того, у Яворівському районі достатньо добре розвинена туристична інфраструктура та облаштовані стаціонарні зони відпочинку.

Безперечною цінністю Розточчя є пішохідні, велосипедні туристичні маршрути та для прогулянок верхи на конях, у будь-яку пору. Загалом, це сотні кілометрів туристичних шляхів на українсько-польському прикордонні: десятки пізнавальних стежок, туристичних стежок та велосипедних маршрутів. Тому, Резерват має також вагомe значення для розвитку міжнародного туризму. Взаємне відвідування біосферного резервату сприятиме культурному зближенню та духовному взаємозбагаченню населення двох держав. У цьому і полягає важливе культурне та екогуманне значення транскордонного біосферного резервату «Розточчя».

Розвитку туризму в межах транскордонного біосферного резервату «Розточчя» сприяє низка міжнародних проєктів, зокрема, в рамках Програми транскордонного співробітництва Європейського інструменту сусідства «Польща-Білорусь-Україна 2014-2020» департаментом екології та природних ресурсів спільно з польськими та українськими партнерами реалізовувався проєкт: «RoweLove Розточчя – разом незважаючи на кордони». Регулярно організовуються велопробіги «Центральним велосипедним маршрутом від Красніки до Львова», які об'єднують сотні українських та польських велосипедистів.

Окрім того, в рамках проєкту «РовеЛове Розточчя – разом попри кордони», було проведено низку заходів, з метою розвитку туризму в регіоні, зокрема, семінар «ЕкоЛогіка – транскордонний велотуризм на територіях природно-заповідного фонду на кордоні держав, регіонів та культур», онлайн-дискусію, «Велосипедний рух між Україною та ЄС: проблеми перетину кордону та доступності інфраструктури» та ін.

Як бачимо, в межах транскордонного біосферного резервату «Розточчя» активно розвивається туризм, хоча, основним завданням біосферного резервату є збереження біологічного різноманіття, біологічних ресурсів і їх стале використання, центральним елементом у розвитку та діяльності туризму у ТБР є наявність та розробка туристичних маршрутів, прокладання та маркування велосипедних трас та екологічних стежок, що також сприятиме формуванню значних соціально-економічних та екологічних переваг на Розточчі, загалом.

Література

1. Біосферні резервати ДЕПАРТАМЕНТ ЕКОЛОГІЇ ТА ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://deplv.gov.ua/biosferni-rezervaty/>
2. Бордун О. Забезпеченість Яворівського туристичного субрегіону транспортною інфраструктурою. Вісник Львівського університету. Серія Міжнародні відносини. Том 29 (2), 28-34.
3. Ведмежий притулок Домажир. Карпати інфо, [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.karpaty.info/ua/uk/lv/jv/domazhyr/entertainment/rehabilitation>
4. Велопробіг-відкриття сезону на "Центральному веломаршруті Розточчя" [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.facebook.com/events/945183753278363/?ref=newsfeed>
5. Верецьця (річка) [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>
6. Горбань І. та ін. План адаптації територіальних громад Яворівщини (Розточчя Львівської області) до наслідків зміни клімату на території з високим природоохоронним статусом // Матеріали, підготовлені в рамках проекту «Як адаптуватися до зміни клімату для заради сталого розвитку місцевих громад в умовах високого природоохоронного статусу», який виконується в рамках проекту «Climate East East II» за фінансової підтримки Європейської Комісії, Австрійського агентства розвитку (AAR) та Австрійський Червоний Хрест. Івано-Франкове, Львів.
7. Екологічний відпочинок. Запрошує Розточчя Центр підвищення кваліфікації працівників водного господарства [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://www.facebook.com/vodacpk/posts/2915830368667234/?locale=uk_UA
8. Заповідна справа в Україні / ред. М. Д. Гродзинського, М. П. Стеценка. – К. : Географія, 2003. – 306 с.
9. Куди вирушити на вікенд: унікальний куточок Львівщини Розточчя запрошує на День довкілля [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://dyvys.info/2018/04/19/kudy-vyrushyty-na-vikend-unikalnyj-kutochok-lvivshhyny-roztochchya-zaproshuye-na-den-dovkillya-foto/>
10. Національний природний парк «ЯВОРІВСЬКИЙ» [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.karpaty.info/ua/uk/lv/jv/ivano.frankove/sights/yavorivsky.npp/>
11. Подорожі на велосипедах через кордон: перспективи велоруку між Україною та ЄС обговорили в межах дискусії [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://old.loda.gov.ua/news?id=59521>
12. Природний заповідник "Розточчя" [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://wownature.in.ua/pryrodnyy-zapovidnyk-roztochchia/>
13. Природний заповідник «Розточчя». Карпати інфо [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.karpaty.info/ua/uk/lv/jv/ivano.frankove/sights/roztochchya>
14. Природно-заповідний фонд Львівської області [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Природно-заповідний_фонд_Львівської_області
15. Проект «РОВЕЛОВЕ РОЗТОЧЧЯ – РАЗОМ ПОПРИ КОРДОНИ» Євро регіон Карпати-Україна [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://ekarpaty.com/nashi-proekty/pluaroztocze/>
16. Прохолода лісів і озер Розточчя [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://zaxid.net/statti_tag50974/
17. Регіональний ландшафтний парк «Равське Розточчя» [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://roztochia.org.ua/about>
18. Регіональний ландшафтний парк «Равське Розточчя» [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Регіональний_ландшафтний_парк_«Равське_Розточчя»
19. Редько В.Є., Росишук Ю.С. Міжнародний досвід популяризації велосипедного туризму. Міжнародний досвід розвитку велосипедного туризму. Світове господарство і міжнародні економічні відносини. - Світове господарство та міжнародні економічні відносини, 2020. – 50. 15-21. DOI: <https://doi.org/10.32843/infrastuct50-3>.
20. РЛП «Равське Розточчя» – ще одна важлива природоохоронна територія, яку варто відвідати після карантину [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://deplv.gov.ua/2020/03/26/rlp-ravske-roztochchya-shhe-odna-vazhlyv/>
21. РОЗРОБКА ВЕЛОМАРШРУТІВ ТА ЗНАЙОМСТВО З ПРИРОДНИМИ ПАРКАМИ: НА ЛЬВІВЩИНІ ПРОЙШОВ ВЕЛОСЕМІНАР У МЕЖАХ ПРОЄКТУ «РОВЕЛОВЕ – РОЗТОЧЧЯ: РАЗОМ

ПОПРИ КОРДОНИ» Яворівська РДА [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://javoriv-rda.gov.ua/uncategorized/rozrobka-velomarshrutiv-ta-znayomstvo-z-prirodnyimi-parkamy-na-lvivshchyni-proyshov-veloseminar-u-mezhakh-proiektu-rovelove-roztochchia-razom-popry-kordony/>

22. Розточчя – унікальний куточок Львівщини [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://deply.gov.ua/2019/11/30/roztochchya-unikalnyj-kutochok-lvivshhyny/>

23. Розточчя [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Розточчя>

24. РОЗТОЧЧЯ: ВІДПОЧИНОК ДУШІ [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.polscha.travel/uk/iz-simeiu/nashi-propozicii/roztochchia-vidpustit-dushu-na-prirodu>

25. Савка Г.С. СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РЕКРЕАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ПРИРОДООХОРОННИХ ТЕРИТОРІЯХ УКРАЇНСЬКОГО РОЗТОЧЧЯ Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.16. С. 86-91.

26. Транскордонний українсько-польський біосферний резерват “Розточчя” [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://wownature.in.ua/oberihaymo/biosferni-rezervaty-v-ukraini/transkordonny-ukrainsko-polskyu-biosfernyu-rezervat-roztochchia/>

27. Управління туризму та курортів Львівської ОДА [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.facebook.com/UtkLODA>

28. Учасники міжнародного велопробігу «На крилах природи» відкривають українську частину Розточчя [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://old.loda.gov.ua/news?id=45811>

29. Шушняк В. Історія природоохоронних досліджень території Яворівського національного природного парку / В. Шушняк, Г. Савка // Вісник Львівського університету. – Сер.: Географічна, 2009. – Вип. 37. – С. 285-291.

30. Pankiv N.Ye., Roik O.R. “Greenways as a form of sustainable tourism development in Lviv region (on the example of Yavoriv district)” (“Зелені шляхи” (Greenways) як форма розвитку сталого туризму у Львівській області (на прикладі Яворівського р-ну)) / Journal of Geology, Geography and Geoecology. Vol 28 No 1 (2019). С. 159-172.

31. Szlaki turystyczne ROZTOCZAŃSKI PARK NARODOWY SZLAKI, MUZEUM, ATRAKCJE I SIEKAWOSTKI [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.naszszlaki.pl/archives/53237>

32. Vitaliy Brusak, Diana Krychevska, Svitlana Blahodyr ПАМ’ЯТКИ НЕЖИВОЇ ПРИРОДИ Й ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНІ ОБ’ЄКТИ РЕГІОНАЛЬНОГО ЛАНДШАФТНОГО ПАРКУ «РАВСЬКЕ РОЗТОЧЧЯ»: СТАН ОХОРОНИ І ПЕРСПЕКТИВИ РЕКРЕАЦІЙНОГО ВИКОРИСТАННЯ [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://publications.lnu.edu.ua/collections/index.php/carpathians/article/view/2020>

References

1. Biosferni rezervaty DEPARTAMENT EKOLOGII TA PRYRODNYKH RESURSIV LVIVSKOI OBLASNOI DERZHAVNOI ADMINISTRATSI [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://deply.gov.ua/biosferni-rezervaty/>
2. Bordun O. Zabezpechenist Yavorivskoho turystychnoho subrehionu transportnoiu infrastrukturoiu. Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriya Mizhnarodni vidnosyny. Tom 29 (2), 28-34.
3. Vedmezhyi pryulok Domazhyr. Karpaty info, [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.karpaty.info/ua/uk/lv/jv/domazhyr/entertainment/rehabilitation>
4. Veloprobih-vidkryttia sezonu na Tsentralnomu velomarshruti Roztochchia [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.facebook.com/events/945183753278363/?ref=newsfeed>
5. Vereshchytsia (richka) [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>
6. Horban I. ta in. Plan adaptatsii terytorialnykh hromad Yavorivshchyny (Roztochchia Lvivskoi oblasti) do naslidkiv zminy klimatu na terytorii z vysokym pryrodookhoronnym statusom // Materialy, pidgotovleni v ramkakh proektu «Iak adaptuvatsia do zminy klimatu dlia zarady staloho rozvytku mistsevykh hromad v umovakh vysokoho pryrodookhoronnogo statusu», yakiy vykonuietsia v ramkakh proektu «Climate East East II» za finansovoi pidtrymky Yevropeiskoi Komisii, Avstriiskoho ahentstva rozvytku (AAR) ta Avstriiskyi Chervonyi Khrest. Ivano-Frankove, Lviv.
7. Ekolohichniy vidpochynok. Zaproshuie Roztochchia Tsentr pidvyshchennia kvalifikatsii pratsivnykiv vodnoho hospodarstva [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://www.facebook.com/vodacpk/posts/2915830368667234/?locale=uk_UA
8. Zapovidna sprava v Ukraini / red. M. D. Hrodzynskoho, M. P. Stetsenka. – K. : Neohrafiia, 2003. – 306 s.
9. Kudy vyrushyty na vikend: unikalnyi kutochok Lvivshchyny Roztochchia zaproshuie na Den dovkillia [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://dyvys.info/2018/04/19/kudy-vyrushyty-na-vikend-unikalnyj-kutochok-lvivshhyny-roztochchya-zaproshuye-na-den-dovkillia-foto/>
10. Natsionalnyi pryrodnyi park «IaVORIVSKYI» [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.karpaty.info/ua/uk/lv/jv/ivano-frankove/sights/yavorivsky.npp/>
11. Podorozhi na velosyepedakh cherez kordon: perspektivy velorukhu mizh Ukrainoiu ta YeS obhovoryly v mezhakh diskusii [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://old.loda.gov.ua/news?id=59521>
12. Pryrodnyi zapovidnyk "Roztochchia" [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://wownature.in.ua/pryrodnyy-zapovidnyk-roztochchia/>
13. Pryrodnyi zapovidnyk «Roztochchia». Karpaty info [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.karpaty.info/ua/uk/lv/jv/ivano-frankove/sights/roztochchya>
14. Pryrodno-zapovidnyi fond Lvivskoi oblasti [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Прыродно-заповидnyi fond Lvivskoi oblasti](https://uk.wikipedia.org/wiki/Прыродно-заповидний фонд Львівської області)
15. Proekt “ROVELOVE ROZTOChChla – RAZOM POPRY KORDONY” Yevrorehion Karpaty-Ukraina [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://ekarpaty.com/nashi-proekty/pluaroztocze/>
16. Prokholoda lisiv i ozer Roztochchia [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://zaxid.net/statyi_tag50974/

-
17. Rehionalnyi landshaftnyi park «Ravske Roztochchia» [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu do resursu: <http://roztochia.org.ua/about>
  18. Rehionalnyi landshaftnyi park «Ravske Roztochchia» [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu do resursu: https://uk.wikipedia.org/wiki/Rehionalnyi_landshaftnyi_park_«Ravske_Roztochchia»
  19. Redko V.Ie., Rososhyk Yu.S. Mizhnarodnyi dosvid populiaryzatsii velosypednoho turizmu. Mizhnarodnyi dosvid rozvytku velosypednoho turizmu. Svitove hospodarstvo i mizhnarodni ekonomichni vidnosyny. - Svitove hospodarstvo ta mizhnarodni ekonomichni vidnosyny, 2020. – 50. 15-21. DOI: <https://doi.org/10.32843/infrastruct50-3>.
  20. RLP «Ravske Roztochchia» – shche odna vazhlyva pryrodookhoronna terytoriia, yaku varto vidvidaty pislia karantynu [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu do resursu: <https://deplv.gov.ua/2020/03/26/rpl-ravske-roztochchya-shhe-odna-vazhlyv/>
  21. ROZROBKA VELOMARSHRUTIV TA ZNAIOMSTVO Z PRYRODNIMY PARKAMY: NA LVIVShchYNI PROISHOV VELOSEMINAR U MEZHAKh PROIEKTU «ROVELOVE – ROZTOChChIa: RAZOM POPRY KORDONY» Yavorivska RDA [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu do resursu: <http://javoriv-rda.gov.ua/uncategorized/rozrobka-velomarshrutiv-ta-znayomstvo-z-pryrodnimy-parkamy-na-lvivshchyni-proyshov-veloseminar-u-mezhakh-proiektu-rovelove-roztochchia-razom-popry-kordony/>
  22. Roztochchia – unikalnyi kutochok Lvivshchyny [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu do resursu: <https://deplv.gov.ua/2019/11/30/roztochchya-unikalnyj-kutochok-lvivshchyny/>
  23. Roztochchia [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu do resursu: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Roztochchia>
  24. ROZTOChChIa: VIDPOChYNOK DUSHI [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu do resursu: <https://www.polscha.travel/uk/iz-simieiu/nashi-propozicii/roztochchia-vidpustit-dushu-na-prirodu>
  25. Savka H.S. STAN TA PERSPEKTYVY REKREATsIYNŌI DIIaLNOSTI NA PRYRODOOKhORONNYKh TERYTORIIaKh UKRAĬNSKOHO ROZTOChChIa Naukovyy visnyk NLTU Ukraĭny. – 2010. – Vyp. 20.16. S. 86-91.
  26. Transkordonnyi ukraĭnsko-polskyi biosfernyi rezervat “Roztochchia” [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu do resursu: <https://wownature.in.ua/oberihaymo/biosferni-rezervaty-v-ukraini/transkordonnyy-ukraĭnsko-polskyi-biosfernyi-rezervat-roztochchia/>
  27. Upravlinnia turizmu ta kurortiv Lvivskoi ODA [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu do resursu: <https://www.facebook.com/UtkLODA>
  28. Uchasnyky mizhnarodnoho veloprobiu «Na krylakh pryrody» vidkryvaiut ukraĭnsku chastynu Roztochchia [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu do resursu: <https://old.loda.gov.ua/news?id=45811>
  29. Shushniak V. Istoriia pryrodookhoronnykh doslidzhen terytorii Yavorivskoho natsionalnoho pryrodnoho parku / V. Shushniak, H. Savka // Visnyk Lvivskoho universytetu. – Ser.: Heohrafichna, 2009. – Vyp. 37. – S. 285-291.
  30. Pankiv N.Ye., Roik O.R. “Greenways as a form of sustainable tourism development in Lviv region (on the example of Yavoriv district)” (“Zeleni shliakhy” (Greenways) yak forma rozvytku staloho turizmu u Lvivskii oblasti (na prykladi Yavorivskoho r-nu)) / Journal of Geology, Geography and Geoecology. Vol 28 No 1 (2019). S. 159-172.
  31. Szlaki turystyczne ROZTOCZAŃSKI PARK NARODOWY SZLAKI, MUZEUM, ATRAKCJE I CIEKAWOSTKI [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu do resursu: <https://www.naszszlaki.pl/archives/53237>
  32. Vitaliy Brusak, Diana Krychevska, Svitlana Blahodyr PAMIA TKY NEZhYVOI PRYRODY Y ISTORYKO-KULTURNI OBIeKTY REHIONALNOHO LANDShAFTNOHO PARKU «RAVSKE ROZTOChChIa»: STAN OKhORONY I PERSPEKTYVY REKREATsIINOHO VYKORYSTANNIa [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu do resursu: <http://publications.lnu.edu.ua/collections/index.php/carpathians/article/view/2020>
-